

Másnap a Cigánymezőn „a fegyverek gúlában állnak, rajta a legények borjúja és csákója, az altisztek kardja, a dobok garmadába rakva, a zászló oda tűzve fekete tokjába.” (Már amelyik, mert a legtöbb zászlót feldarabolták!) „Oda támolyogtam zászlómhoz, melyet hat hónapon át kezemben tartottam, lobogtattam, a véres ütközetekben — hogy elbúcsúzzam tőle. Megcsókoltam a zászló nyelét, hideg volt, mint a halál.” (Garay). Másnap elhagyták Komáromot, október 9-én érnek Pestre. Ott tudják meg, hogy Batthyányit és Aradon a 13 tábornokot kivégezték.

Grisza Ágost december 8-án elbúcsúzik a hazától, s 22 évi emigrációba megy. Előbb Angliában tartózkodik, s egy esztendő múlva, 1850. október 16-án elindul Londonból amerikai útjára. Liverpoolban a hajórászállás előtt megismerkedik egy útitárral. Jó tanácsokat kap tőle az „amerikaiak közti okos magaviseletről s általában életbölcse-ségről”. Grisza bizalommal viszonzza a jó tanácsokat. „Ebéd után megmutattam neki a zászlót és bizonyítványaimat” — írja naplójában. Ezen az egyetlen helyen említi, hogy magával vitte az emigrációba. Sok-sok megpróbáltatáson átesve, végül Párizsban telepedett le, s 1871-ig ott élt. A Kommün bukása után elhagyta Franciaországot, s hazatért.

Az 1867-es kiegyezést követő évben Garay nyílt levelet tesz közzé a Honvéd Lapban, s felszólítja az egykori bajtársakat, emlékeztetve őket akkori fogadalmukra: „... ha a szent ügy, amelyért küzdöttünk ismét egyesíthet, mindenki zászlónk darabjával megjelend és azt összerakva, alatta újólag harcoljunk. Úgy hiszem, mindegyikünk szent erekleve gyanánt megőrizte az elvállalt darabot. Mily szép volna, ha e darabokat összegyűjthetnénk és foszlányaiból egy egészet képezve, az országos bizottságnak által adhatnánk.”

Felkéri a zászló darabjainak őrzőit, hogy hozzá elküldenek s legnagyobb szerencséjének tartaná, „ha e zászlót, melynek vívője a felszenteléskor is volt, a második felszentelést eszközölheti.”

Garay felhívására néhányan el is küldték a foszlány-darabokat, de mivel többen nem jelentkeztek, azokét is visszaküldte, így a terv meghiúsult.

A Garay és a Molnár Lajos tulajdonában lévő darabok az 1880-as évek végén láthatók voltak a szabadságharc emlékeit bemutató kiállításon. Egy harmadik adakozóval együtt a Hadimúzeum gyűjteményébe kerültek, közülük azonban kettő a II. világháború alatt eltűnt. Egy ma is a Hadtörténelmi Múzeum gyűjteményében található.

Grisza Ágost 1884-ben bekövetkező elhunytáig nem vált meg a drága ereklyétől. Fia, László pedig atyja iránti kegyeletből is tovább őrizte, sőt bekereteztette. A képeretező ügyetlen módon levágta a selymet a cimér körül, s azt úgy applikálta fel a kartonra. Az unoka tulajdonában lévő, s a mai napig vigyázva őrzött relikviát, a drága vértel megszentelt zászló cimérének képét mellélkelten láthatjuk.

FORRÁSOK: 1. Stankó Soma őrnagy naplója. HL. 57/1. — 2. Sztankó Soma: Adatok az 1848-dik év eseményeihez. Pest, 1868. — 3. Garay Antal: Párizsi és hazai forradalmi emlékeim 1848–49. Gyoma, 1914. — Grisza Ágost naplója a család tulajdonában. — 5. Kerekes Zoltán: Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. HK 1972. 315. old. — 6. A 49. zlj. parancskönyve (Befehls-Protocoll des 49. Honved-Bataillons 13. November 1848 bis 3. Oktober 1849. HL.)

Jakus Lajos

Maróthi György és a felvilágosodás

A debreceni születésű *Maróthi György*, miután tanulmányait szülővárosában és külföldi egyetemeken (Zürich, Basel, Groningen) befejezte, 1738-ban a debreceni Kollégium főiskolájának tanára lett. Tevékenységét a történelem, a földrajz, a görög és római régiségek (római jog) tanításával kezdte (munkája érdekében a latin szerzők egész sorát adta ki), majd a matematika főiskolai szintű tanításával (*J. Fr. Weidler*) és a kísérleti fizika (*P. Musschenbroek*) bevezetésével folytatta. Közben az intézetben fizikai előadótantermet és csillagvizsgálót létesített, s az alsóbb osztályok és a nép számára megírta magyar nyelvű *Arithmetica*-ját. Az 1739. évi nagy pestis idején diákjaiból négyzsolámú énekkart szervezett (ennek folytatása a mai kollégiumi Kántus), s megjelentette a zsolnároknak előbb egy-, majd négyzsolámú kiadását (1740, 1743). Céljai érdekében megkezdte a Kollégium egész tanítási rendjének átszervezését. Ennek alapját az *Idea* és *Opiniones* c. tervezeteiben foglalta össze. E téren legfőbb célja a tanítás fokozatosságának, rendszerességének megvalósítása, a reális ismeretek (mathezis stb.) bevezetése, a tanulók terheinek csökkentése, a tanítás módszeresebbé, humánusabbá tétele révén. Előadásainak, javaslatainak nagyobb része kéziratokban maradt ránk.

Tevékenységével, gondolataival a felvilágosodás tudományát, törekvéseit ültette át Debrecenbe, s ezen keresztül Magyarországra. Tudjuk, hogy a polgári törekvéseket képviselő felvilágosodás legjellemzőbb vonása az emberközpontúság (humanizmus), amely ezidőben elsősorban az ésszerűség és a gyakorlatiasság formájában jelentkezett. Ezek a vonások a nagy professzor tevékenységének minden mozzanatában megtalálhatók. A történelemben pl. az eddigi vallási, bibliai szempontok helyett a történelmi folyamat törvényszerű megismerése, a források felkutatása, a tényleges összefüggések feltárása vezette. A történelemmel párhuzamosan tanított földrajz terén pedig főleg a gazdasági, a gyakorlati szempontok előtérbe hozása jelentett komoly lépést.

Da a felvilágosodást szolgálják Maróthi klasszika-filológiai törekvései is. Itt a források racionális kezelése, a „philologia sacra” szempontjának háttérbe szorítása mellett egyrészt az ókor haladó gondolatainak, társadalmi törekvéseinek kiemelése jelzi a felvilágosodás jelenlétét, másrészt a klasszicista stílusigénynek — a felvilágosodás stílustörekvéseinek — előtérbe hozása. Magyar nyelvi törekvései is az új eszmei áramlat forrásaiból táplálkoztak. Mert míg pl. a reformáció és a puritanizmus a vallási meggyőzést eszközlet látta az anyanyelvűségben, a felvilágosult Maróthi már a tudományok könnyebb elsajátításának lehetőségét ismerte fel benne. S kell-e jobb példa a felvilágosodás racionalizmusának, praktícizmusának tevékenységében való jelenlétére, mint a matematika tanításának főiskolai szintre való emelése, az aritmetikának, a számolás tudományának kiterjesztése az alsó osztályok mindegyikére, sőt azon túl is a nép, a nők körére, amit elsősorban *Arithmetica*-jával kívánt megvalósítani.

S itt vannak a természettudományok! *Descartes* után, *Leibniz*, *Wolff*, *Newton*, a *Bernoulliak* korában vagyunk, s Maróthi — ha körülményei miatt óvatosan is — valamennyiüket megszólaltatja Debrecenben, főleg a kartézianusok elleni kritikájában, a matematikával, fizikával kapcsolatos törekvéseiben. De a felvilágosodás nagymértékben előre hozta a nevelés kérdését, s e területen valamennyi sajátossága erőteljesen érvényesült. Maróthi — nyilván *Locke* gondolataitól ihletve — magyarországi vonatkozásban olyan nagyságokat előzött meg, mint *Rousseau* vagy *Pestalozzi*.

Megszólaltatta Maróthi Debrecenben a felvilágosodás legmerészebb társadalmi eszméit is, amelyeknek elsősorban a görög történelem és filozófia ismertetése közben adott hangot, de ismerte a zsarnokölés elméletének hirdetői mellett (*Kálvin*, *Du Plessy-Mornay*, *Milton*) a legkiválóbb természetjogászokat (*H. Grotius*, *Barbeyrac*, *Pufendorf*, *Heineccius*) is, és előadásában — főleg a két *Antiquitates*-ben — hirdette felfogásukat.

Maróthival tehát a felvilágosodás szinte teljes egészében jelentkezett Magyarországon a tudományban, a nevelésben, a társadalmi felfogásban, a teológiában, a kor viszonyainak megfelelő szinten, mind a Maróthi ismeretanyagát, mind a végső, filozófiai magatartásbeli következtetéseit illetően. S mindez Debrecenben, olyan időben, amikor a Habsburgok elnyomó politikája egyre jobban érezte erejét Magyarországgal, s a várossal szemben.

Dr. Tóth Béla

